

УДК 930.85:7.03(477)
ББК 63.5(4 Укр)

Микола Кугутяк
(м. Івано-Франківськ, Україна)

СКИТ МАНЯВСЬКИЙ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розкрито основні етапи вивчення історії Скиту Манявського. Відзначено вагомий вклад у його дослідження І.Франка, Ю.Целевича, І.Свенціцького, Я.Пастернака, Б.Возницького та інших. Проаналізовано археологічні й історичні дослідження Великого Скиту в останні роки, у результаті яких вдалося виявити скити на горах Вознесінка й Скит, нові списки "Житія Іова" і "Завіту духовного" Феодосія, інші важливі документи.

Ключові слова: Скит Манявський, Іов Княгиницький, Феодосій, "Завіт духовний", "Регула", Скитик, Вознесінка.

Скит Манявський, або Великий Скит, як його називали в документах XVII–XVIII ст., посідає особливе місце в історії українських монастирів. Його великий авторитет і впливи були зумовлені не тільки певною канонічною архетипністю заснування провідних монастирів (харизматична особистість аскета-пустельника, амоніта, святого Іова), але й дотриманням традиції суворого чернечого життя, згідно зі студійським статутом (Патерик Скитський), а також організаційно-творчою і суспільно-культурною діяльністю скитських ігуменів від святого Феодосія до Ісака Протасевича.

Дослідження історії Скиту Манявського було започатковане в середині XIX ст. І.Вагилевичем. Його праця "Монастир Скит у Маняві" викликала значний науковий і суспільний інтерес до Великоскитської проблематики¹.

У другій половині XIX ст. багатьма авторами було зроблено вагомий внесок у вивчення історії Скиту Манявського. У 60-х рр. XIX ст. відомий галицький дослідник А.Петрушевич видав "Житіє Іова" (Княгиницького), написане ієромонахом Ігнатієм з Любарова (1860)², "Завіт духовний" першого ігумена Скиту Феодосія (1867)³, а також "Регулу" для Скитика (1868)⁴. Okремі матеріали з історії Скиту подав А.Петрушевич у своїй "Сводной Галицко-русской летописи съ 1600 по 1700 год" і в інших виданнях⁵.

У 1867 р. М.Коссак опублікував ґрунтовний, як на той час, каталог монастирів, у якому коротко подав деякі історичні відомості про Скит Манявський, Угорницький, Пітрицький та інші галицькі монастирі⁶. Дослідник історії православної церкви, професор духовної академії в Києві С.Голубев у своїй праці "Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники" видав лист засновника Великого Скиту І.Княгиницького від 23 серпня 1619 р. до К.Транквіліона-Ставровецького з критикою його "Зеркала Богословія" (1618), адресованого священникам для керівництва⁷.

Великий вклад у вивчення історії Скиту вніс відомий галицький дослідник Ю.Целевич. Зібраний і опублікований ним "Зборник грамот Скитських" (1887) у чотирьох частинах дав змогу підготувати "Історію Скиту Манявського", яка досі залишається провідною в зазначеній проблематиці та є основою для численних популярно-краснознавчих видань. На широкому документальному матеріалі авторові вдалося викласти системне бачення історії Скиту від заснування до закриття, його роль і місце в складній системі тогочасних міжцерковних відносин, розкрити головні напрями його діяльності⁸. У кінці XIX – на початку XX ст. свій внесок у вивчення Скиту Манявського зробили Т.Мокловський, В.Дідушицький, К.Харлампович, Ф.Білоус та інші.

Значний інтерес до Великоскитської проблематики виявляв І.Франко. У ході підготовки докторської дисертації, присвяченої життю і творчості І.Вишенського, І.Франко детально вивчав різноманітні документи й матеріали, у тому числі й "Житіє Іова".

У зв'язку з цим, він один із перших зробив спробу викласти хроніку життя і діяльності І.Княгиницького, ґрунтуючи її на доступних йому джерелах. У своїх літературно-критичних працях кінця ХІХ ст. він високо оцінив діяльність І.Княгиницького, людини “великого і чистого характеру, незламної енергії і трудолюбія; чоловік, яких, може, найбільше потребує кождий час і кожний народ”⁹.

У міжвоєнний період наукова проблематика, пов'язана зі Скитом, знайшла своє продовження в колективній праці М.Драгана, В.Пещанського та І.Свенціцького “Скит Манявський і Богородчанський іконостас”. У книзі В.Пещанський зробив мистецтвознавчий аналіз Манявсько-Богородчанського іконостаса, виконаного в 1698–1705 рр. І.Кондзелевичем – монахом Білостоцького монастиря і його учнями. І.Свенціцький торкнувся духовно-культурних аспектів діяльності Скиту. Цій самій проблематиці були присвячені праці М.Голубця, Я.Константиновича.

Робота А.Копистянського “Скит Манявський”, видана в Перемишлі 1927 р., мала популярно-краєзнавчий характер¹¹. У статті В.Фішера “Скит Манявський, його минуле і пам'ятки” простежується політика польських королів стосовно Скиту Манявського¹². Систематиці василіанських монастирів Станиславівської єпархії була присвячена праця Р.Луканя¹³.

У 1936 р. Я.Пастернак започаткував археологічні дослідження пам'ятки. У результаті було виявлено кам'яні фундаменти Скитської церкви, у двох її криптах – поховання монахів, підмурівки чернечих келій уздовж Батерса, а також житло монастирського сторожа біля брами-дзвіниці (кухня і невелика кімната). За вартівнею біля потоку Я.Пастернак натрапив на “братську могилу” убитих людей під час татарського нападу 1676 р. У зв'язку з цим, він писав: “Між великою купою кісток багато черепів мають наскрізь поперепалювані діри, а між ними лежать стоплені в малі грудки мідяні монети Яна Казимира та його наслідників із дрібних лепт на монастир, усяке залізя, стоплена шкляна утвар, навіть стоплені у грудки гердани жінок, що скрилися були на час лихоліття в монастирі. Сьогодні є вони єдиним доказом, що у нас носили гердани-силянки на шії у ХVІІ ст.”¹⁴.

У радянський період досліджувалося Великоскитське сакральне мистецтво, зокрема школа І.Кондзелевича. Вивченню мистецтвознавчих аспектів Богородчанського іконостаса присвятили свої праці Б.Возницький, П.Жолтовський, О.Сидор. У 1970–1980-х рр. Скит Манявський, крім церков, був реставрований і включений у програму туристичних об'єктів.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігається посилений інтерес до вивчення релігійно-духовної традиції, історії української церкви, монастирів. За роки незалежності України вийшла у світ низка наукових статей Р.Береста, М.Вуянко, В.Артюха та інших, присвячених історії монастирів Карпатського регіону ХІІІ–ХVІІІ ст.

Значним здобутком у вивченні історії українського чернецтва є монографія Р.Береста “Середньовічні монастирі Галичини. Житло та побут” (Львів, 2011). У багатьох аспектах автор торкнувся проблем соціальної організації манявських монахів.

Привертає увагу невелика стаття С.Галасливого про галицькі монастирські устави, у якій автор робить важливі уточнення стосовно особи автора “Житія Іова” ієромонаха Ігнатія і часу її написання¹⁵.

В.Долотко у своїй книзі проаналізував вплив “Завіту духовного” ігумена Феодосія на інші монастирі.

Опубліковано також ряд краєзнавчих видань про Скит Манявський, зокрема І.Скрипника¹⁶, І.Миронюка, М.Фіглевського¹⁷ та інших.

Низку важливих проблем Великоскитської проблематики порушено в зарубіжних виданнях. С.Сеник у праці “Манявський Скит. Українські писемні джерела про монастир XVII ст.” підняла питання про релігійно-містичну течію ісихазм в українському православ’ї та її послідовників І.Княгиницького, І.Вишенського, ігумена Феодосія. У цьому ж виданні вона опублікувала англійською мовою “Житіє Іова”, “Завіт духовний” ігумена Феодосія і “Регулу” для Скитика¹⁸.

Манявським рукописам, названим “Путна 60” і “Путна 74”, присвячена також стаття ієромонаха монастиря в Путні (Румунія) Дософтея Діжмареску, до якої ми ще повернемось¹⁹.

До цього слід додати, що в 1981 р. у Софії вийшла книга Е.Тончевої “Монастир Великий Скит – школа Болгарского распева. Скитские “болгарские” ирмологи XVII–XVIII вв.” про Манявську хорову школу з п’ятилінійним нотописанням “осмогласного пінія”²⁰.

Загалом, донині немає цілісного дослідження історії Великого Скиту, окремі напрями його діяльності потребують ґрунтовного вивчення, а також осмислення місця і ролі в системі тогочасних церковних відносин в Україні.

Метою нашої публікації не є всесторонній виклад Великоскитської історії. Для цього потрібно ще чимало років пошуку. Мова йде про результати досліджень групи науковців Інституту історії, етнології і археології Карпат і його археологічної експедиції стосовно зазначеної теми за останні роки. Перш за все необхідно зупинитися на передісторії Скиту й пов’язаних із цим проблемних питаннях.

Археологічні обстеження околиць Скиту у 2010 р. дали змогу виявити невелике городище IX–XI ст., імовірно святилище, на Вознесінській горі²¹. Його план опубліковано 2010 р. у журналі “Галичина”.

Літом 2010 р. було проведено розчистку верхньої частини Блаженного Камня, у результаті чого виявлено продовгувате заглиблення, що має форму людської стопи. Сакральні знаки стопи є на більшості скельних святилищ, виявлених у Карпатах.

За 30 м вгору від Блаженного Камня розкопано камінь висотою 1,5 м, якому надано форму двосхилого даху. На ньому виявлено ряд заглибин і знаків артефактного походження. Ці та інші обставини дають змогу зробити попередній висновок про те, що Блаженний Камінь був ритуальним місцем ще в дохристиянський період і прихід сюди монахів не був випадковим.

Під час обстеження Блаженного Камня на одній з його бокових стінок виявлено різні знаки й символи, а також зображення хреста.

За традицією, закладеною ще І.Вагилевичем, розгляд історії Скиту починався з наведення легенд і переказів про ченців Києво-Печерського монастиря, які в XIII ст. знайшли біля Блаженного Камня воду, схожу з киево-печерською, і заснували тут Хресто-Воздвиженський монастир. Розповідь про воду, вірогідно, слід розуміти як своєрідну алегорію, що підтверджувала єдність релігійно-культурного простору від Києва до Карпат. Історичних документів, які б засвідчили прихід сюди монахів у XIII ст., не виявлено. Однак привертає увагу та обставина, що гори, які оточують Манявський Скит, мають християнські назви – Вознесінська (Вознесінка), Воскресінська (Воскресінка), Борисинка. Назва останньої гори з двома вершинами походить від перших українських святих Бориса і Гліба – київських князів, замучених рідним братом князем Святополком Окаянним у 1015 р. Подібна назва гори в Карпатах указує на київську традицію.

Постає питання, хто і коли дав християнські назви горам і Блаженному Камению? Априорі вважалось, що це зробили монахи XVII ст., але ніяких доказів цьому нема. Не вносить ясності й “Житіє Іова”.

Проте слід пам'ятати, що культ святих Бориса і Гліба в XI–XIII ст. набув великого поширення в Галицькій Русі. Візантійська церква в XI ст. канонізувала вбитих князів. Культ Бориса і Гліба був підтриманий галицькими князями, він укорінився в XI–XIII ст. у релігійну свідомість народних мас. Хрести-енколпіони, присвячені двом святим, виявлено в Галичі. На Русі на їх честь зводили храми й монастирі. Дослідник цієї проблеми І.Коваль зазначає, що з кінця XI ст. посилюються одноосібні культу братів-мучеників, а згодом головним стає культ Бориса як покровителя і заступника Русі²². Свято Бориса і Гліба було у великій пошані в гуцулів. У XIX ст. С.Витвицький у свосму “Історичному нарисі про гуцулів” зазначив: “24 липня день пам'яті про перших руських мучеників Гліба і Бориса, відзначають гуцули в усіх горах як велике свято, рівне хіба що святкуванню зимового Миколая”. Найбільш достовірно, що назва гори Борисинка була дана саме у XII–XIII ст.

В іншій легендарній версії, переданій І.Вагилевичем, ідеться про те, що засновниками монастиря в Маняві були монахи з Галича. Проте в обох версіях зазначається, що ченці спочатку жили біля с. Бабче. На підтвердження цього наводиться доказ про урочище “Трійця”, у якому проживали монахи. Урочище “Трійця” відоме й нині між селами Бабче та Маркова. Ніяких інших версій про його походження немає. Легенди сходяться також у тому, що місцем осідку монахів став Блаженний Камінь, які й дали йому назву²³. Таким чином, обидві версії легенди вказують на появу монастиря біля Блаженного Каменя до заснування Великого Скиту.

Побутують також перекази старожилів про те, що монастир з княжих часів існував біля селища Бойки, яке належить до Маняви. На подібні роздуми наводить факт наявності великої полонини Монастирецької (967 м), на якій випасали худобу селяни навколишніх сіл з давніх часів. Вона була розташована на південній окраїні Маняви за Третьою горою.

Для підтвердження версій про існування монастиря в Маняві до заснування Скиту необхідно продовжувати системні дослідження.

В історії Великого Скиту в Маняві завжди особливе місце відводиться видатним постатям українського православ'я – засновникові обителі І.Княгиницькому, першому ігуменові Скиту Феодосію. Головним джерелом для вивчення життєвого шляху І.Княгиницького, обставин заснування ним Скиту, як і діяльності Феодосія, є “Житіє Іова”, написане ієромонахом Ігнатієм з Любарова. Виходячи з детального аналізу цього твору, а також інших джерел, І.Франко відтворив біограму життя Іова. Праця І.Франка має важливе історіографічне значення і в наш час. У біографістиці І.Княгиницького вона майже не використовувалась, а тому наведемо її основні сюжети, у яких ідеться про перший період його життя, до заснування Скиту: “Княгиницький родився в р. 1550, вчився зразу, так як і Вишенський, в парафіяльній школі свого рідного містечка Тисмениці, пізніше в монастирі Унівським, а в 70-их роках прибув до Острогу до свіжо-основаної там академії, де був якийсь час учеником, а опісля вчителем. Вишенський був, мабуть, кількома роками старший від Княгиницького і віддалився на Афон вчасніше. Час відходу Княгиницького на Афон дається з оповідання Гната з Любарова означити хоч в приближенні вірно, а то ось яким способом. В р. 1604 Йов пробував у монастирі Дерманським, помагаючи друкувати “Октоїх”. Перед тим жив довший час, возьмім два роки, в Угорниках. Перед Угорниками пробував також довший час, може, рік або більше, в Уневі, реформуючи тамошній монастир на подобу Афона, а кілька місяців пролежав хворий. Таким способом ми дійшли б до дати 1600 або початку 1601 року, яко часу другої подорожі Йова до Росії за милостинею, подорожі, котра не дійшла до цілі. Афоніти, як оповідає Гнат з Любарова, “придоша вь малую Росію, настроєніе

бо велико слишашешся въ Москве и неможно бь им тамо ити...". Ідучи далі взад від сеї дати, ми кладемо знов рік пустинного життя на Афоні між першою а другою подорожжю до Росії, так що перша подорож випала б в р. 1598. При нагоді сеї подорожі Гнат з Любарова замічає, що до того часу Йов пробув 12 літ "неотлучно" яко послушник в монастирі Ватопеді; а півтора року яко послушник в скиті ієромонаха Ісидора. Се давало б дату прибуття Йова на Афон в р. 1584... Перенявшись на Афоні тамошніми ідеалами, він, один із немногих афонітів, вернув на Русь і старався приложити ті ідеали до нашого життя, реформуючи монастирі в Уневі, Дермані, Угорниках і в Печерській Лаврі"²⁴.

З метою детальнішого вивчення історичних обставин перебування І.Княгиницького та І.Вишенського на Афоні представники Карпатської історико-археологічної експедиції Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка М.Кугутяк і Б.Хруслов 11–17 квітня 2011 р. відвідали Афон, побували в монастирі Ватопед, Великій Лаврі, що на горі Афон, а також у монастирі святого Пантелеймона. У результаті відтворено різні етапи діяльності І.Княгиницького в монастирі Ватопед, зроблено спробу історичної реконструкції останніх років життя І.Вишенського.

З наведених текстів "Життя Іова" і його аналізу І.Франком очевидно, що І.Княгиницький після півторарічного перебування в Унівському монастирі, який він реформував за афонським зразком, переселився в Угорники, де заснував, імовірно, у 1602 р. Угорницький монастир*, і був ігуменом до осені 1605 р. з перервою 1604 р., коли перебував у Дерманському монастирі. До Іова в Угорники прибували учні. Для монахів він запровадив аскетичне "общежительне" правило, про яке швидко стало відомо в Україні. Літом 1605 р. до І.Княгиницького в Угорники з Афону прийшов І.Вишенський. Саме в Угорницькому монастирі, дискутуючи з Вишенським, у нього визріло остаточне рішення про відхід у Карпатські гори.

Угорницький монастир відіграв важливу роль в історії українського чернецтва. Звідси вийшли видатні діячі українського православ'я XVII ст. Попри те історія Угорницького монастиря ще не стала предметом наукового дослідження. Карпатській археологічній експедиції в січні 2011 р. вдалося локалізувати місце, де знаходився Угорницький монастир. Він був розташований під горою в урочищі Долини біля річки Опрашина, оточений з усіх боків глибоким ровом. Церква святого Архістратиґа Михаїла була на невеликому пагорбі. У 70-х роках XX ст. первісний ландшафт урочища був знищений.

А.Петрушевич у своїй "Сводной Галицко-русской летописи съ 1600 по 1700 год" подає документ за 1612 р. про передачу земель А.Балабаном монастирю "при потоце Напрошина при сель Угорникахъ съ свободнымъ врубомъ въ лесахъ и ловлениемъ рыбы въ рекахъ"²⁵.

У зв'язку з періодичним підтопленням урочища, де був розташований монастир, його перенесено за 300 м на гору, що належала с. Баб'янка. На новому місці монастир був обнесений валами, ровами, заповненими водою.

У 1605 р. Княгиницький вирушає в Карпати. Його вабило життя пустельника, відлюдника. Він прагнув тиші й постійної молитви. Його духовним ідеалом були єгипетські й афонські ченці, анахорети, святий Онуфрій, святий Антоній Печерський. Перебуваючи на Афоні, Іов ознайомився з працями святих отців Василя Великого, Григорія Богослова, Івана Златоустого, Діонісія Ареопаґа, Григорія Синаїта, Івана Листвичника,

* За іншими даними, Угорницький монастир існував уже в другій половині XVI ст.

Григорія Палами. Останній вніс вагомий вклад у систематизацію теології і практики ортодоксального ісихазму, впливової течії у світовому православ'ї. Палама домогся офіційного визнання ісихазму на соборі, очолюваному імператором Андроніком III Палеологом 10 червня 1341 р.

“Ісихія” з грецької означає “спокій”, “мовчання”, що відображало ідеал споглядальної форми чернечого життя спочатку в Єгипті, Палестині й Малій Азії, а згодом і на Афоні. Ісихасти вважали, що людина спроможна шляхом безмовної молитви, нерухомості й “розумової роботи” до реального, а не тільки інтелектуального богоспілкування²⁶. Палама, виходячи з християнського розуміння людини і її призначення, відстоював думку про те, що людина в стані містичного споглядання здатна сприймати божественну енергію безпосередньо органами чуття, бачити божественне Фаворське світло Преображення Господнього й тим самим бути свідком “воплоченого Слова”.

Ісихасти практикували психосоматичний метод короткої мисленосердечної Ісусової молитви: “Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене”, згодом почали додавати “грішного”. “Постійна молитва” мала узгоджуватися з ритмом дихання і серцебиттям молільника²⁷.

Іван Листвичник (XII ст.) наставляв, що ім'я Ісуса Христа має “приліпитись до дихання”, у розумінні використання дихання як способу зосередити увагу й пов'язати молитву з функціями організму і тим досягти “постійної молитви”²⁸.

У “Подвижній книжці” Григорія Синаїта, правил якої зобов'язані були дотримуватися новоприбулі на Афон монахи в період перебування там Княгиницького, зазначалося: “Слухай брате, єгда начнешь дьло подвига своего постом, молитвою, трудом и подвигом всегдашним, бденієм во безмолвіи – стережися, аби еси не прочитал ни единого писані еретическое, а не толковое... только Ісусову молитву дьханію твоєму припрязи”²⁹.

Постійна молитва до Ісуса, практика спокою і тиші, поєднана з відлюдництвом, згодом стали характерними ознаками ортодоксального ісихазму. Безперечно, що Іов Княгиницький, як й Іов Вишенський та інші українські монахи, які побували на Афоні, були добре обізнані з паламізмом і ортодоксальним методом молитви, про що свідчить “Житіє Іова”. Проте С.Сеник припускає, що “цей метод був надто прихований, а вчення надто теоретичним, щоб набути значного змісту в їхньому житті”³⁰.

В Україні загалом і на Прикарпатті зокрема ще із середньовіччя була поширена практика самітницьких поселень у печерах. Значна частина з них згодом переросла в кіновії, проте біля монастирів продовжували функціонувати скити й келії самітників у духовній єдності з “общежительними” монастирями.

Подібна практика була застосована й у Маняві. Заснувавши Скит за зразком кіновії, Іов відійшов у пустинь на Скитик, у безлюдну місцевість, де перебував у постійній молитві. Потяг до усамітнення і тиші виявляв ігумен Феодосій. У своєму “Завіті духовному” він закликав: “Давайте вчитись безперервної молитви, тобто увіковічувати ім'я Ісуса. Стоячи, сидячи і лежачи, в келії чи в церкві, за ручною роботою, за столом чи в дорозі, постійно в своїй свідомості ваші думки і губи кричать: Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного”³¹.

Таким чином, у духовному аспекті чернече життя в Скиті Манявському визначалося засадами візантійської ортодоксії. Про це свідчать “Житіє Іова”, “Завіт духовний” Феодосія і “Регула”, які набули значного поширення і регламентували діяльність переважної більшості галицьких монастирів XVII–XVIII ст.

Манявські тексти досі відомі за рукописом, виявленим А.Петрушевичем у Плісненському монастирі в Підгірцях, який згодом був ним опублікований. Саме з ним

працювали А.Петрушевич, Ю.Целевич, С.Сеник. Публікуючи рукопис, А.Петрушевич висловив припущення про наявність інших списків, які згодом, очевидно, будуть виявлені.

Перебуваючи в грудні 2010 р. у Румунії, нам вдалося виявити в архіві монастиря Путна ще два списки рукописів, які перед тим були ідентифіковані ієромонахом цього монастиря Дософтеєм Діжмареску. Два рукописи Путненського монастиря в румунській історіографії одержали назви “Путна 60” і “Путна 74” за їх архівними інвентарними номерами. До 2008 р. румунські автори, зокрема П.Попеску, К.Парадаїс, вважали, що рукописи були складені в Путні й розповідають про путненських монахів, засновників місцевого монастиря. Ця концепція була закладена й у монографії “Свята обитель і пустинь Путна”, виданій у 2006 р. Професор В.Бретулеску в статті про рукописи відкинув твердження Попеску, указавши на те, що тексти походять з Великого Скиту в Польщі (XVII ст.). Ієромонах Дософтей, порівнюючи рукописи в Путні з текстами “Життя Іова” і “Завіту духовного” Феодосія, опублікованими в збірнику “Ісихазм”, виявив їх тотожність³².

Рукописи “Путна 60” і “Путна 74” являють собою дві маленькі книжки, переплетені шкірою і написані півуставом. Назви творів й окремі букви наведено червоною фарбою. В обох книгах уміщено “Завіт духовний” і “Життя Іова” без “Регули”. На першій сторінці “Путни 60” подано ікону Іова й Феодосія за канонічним зразком засновників Києво-Печерської лаври. Зображення Іова і Феодосія відтворено вперше в рукописах XVII–XVIII ст. Важливо відзначити, що вони зображені з німбами³³. Реальна ж їх канонізація відбулась 15 липня 2004 р. на Помісному соборі Української православної церкви Київського патріархату.

На думку автора статті ієромонаха Дософтея, рукописи в Путні є копіями, що належать до двох різних редакцій, з яких “Путна 74” тотожна тексту, виявленому А.Петрушевичем, а “Путна 60” відрізняється деякими неточностями від двох перших³⁴.

На останній сторінці “Путни 74” подано червоною фарбою рік: 1678. У кінці “Путни 60” дописано іншим почерком: 26 серпня 1785 року розорення Великого Скиту.

Манявські реліквії, очевидно, потрапили в Путну з монахами, що залишили Скит після його закриття 1785 р. і розійшлися по Буковині. На монастирських цвинтарях у Сучавиці, Драгомірній, Вороні, Кошулі, Путні на деяких могильних плитах померлих монахів згадується Скит Манявський³⁵.

Три манявські рукописи перекладені й опубліковані німецькою, англійською, італійською і румунською мовами. Давно назріла потреба видання автентичних текстів і їх сучасних перекладів українською мовою разом з іншими документами з історії Скиту.

З виявлених архівних документів за 1785 р. стало відомо, що в бібліотеці Великого Скиту було багато богослужбової літератури, а також праць античних авторів латинською мовою, історичних рукописів XV–XVII ст., книг із природознавства тощо. Це свідчить про те, що Скит у Маняві перебував в європейському духовному й культурно-цивілізаційному просторі.

На завершення подаємо список 51-го монаха, що перебували в Скиті на час його закриття. Документ зі списком монахів виявлений у Краківському архіві.

Акцію ліквідації монастиря у вересні 1785 р. здійснив комісар Станіславівського циркулярного уряду І.Ящевський спільно з адміністратором манявської солеварні Штрассером. На той час ігуменом Скиту був Ісак Протасевич (45 р., Корсови), вікарієм Кирило Білінкович (59 р., Тредільник, Польща), а протоігуменом Адам Георгевич (67 р.). У монастирі були 23 ієромонахи: Феронтей Серкович (72 р., Комарно), Пеласій Левський (67 р., Скала), Гаврило Назаркевич (70 р., Коломия), Роміл Іфтемевич (54 р.,

Вишеград, Польща), Теодозій Черніков (56 р., Броди), Паладій Каліновський (41 р., Ярослав), Антип Василевич (46 р., Кукільники), Партеній Димитревич (49 р., Свіневче), Спиридон Обадновський (44 р., Меджибіж), Самсон Собінський (75 р., Шоговський, Польща), Теофан Левський (70 р., Скала), Ісидор Єсенкович (76 р., Бар), Бартоломей Бучковський (45 р., Долина), Гаралампій Корпович (39 р., Кодак), Онуфрій Короч (56 р., Погребище), Бенедикт Валешний (45 р., Коломия); сім ієродияконів: Тимон Діткевич (34 р., Черноков), Софрон Засаревич (32 р., Ярослав), Евстратій Йоаннович (32 р., Золотна), Серафим Василевич (32 р., Кукільники), Анастасій Йоаннович (25 р., Манява), Вілатій Павлович (32 р., Долина), Іпатій Іванкович (27 р., Скорєки) і 24 монахи: Йєсей Теодорович (66 р., Констартін), Іфтемій Йоаннович (64 р., Бахріновіц), Серапіон Іванов (52 р., Підгайці), Зосим Живаковський (62 р., Перелізка), Макарій Теодорович (46 р., Меджибіж), Кіпріан Василенко (40 р., Галич), Боніфатій Димитревич (44 р., Підгайці), Силуан Іванович (42 р., Шевачова), Пімен Мартилотолпій (63 р., Смоленськ, Росія), Полікарп Павлович (59 р., Меджибіж), Полієв Словодзка (50 р., Опіла), Методій Малаховський (32 р., Людимівка, Польща), Орест Лушка (32 р., Болєхів), Тадеус Вісаковський (39 р., Негоф, Угорщина), Себастьян Зелінський (28 р., Тредін), Бенедикт Симеонов (26 р., Серафинці), Антон Петров (42 р., Алексі, Польща), Галактіон Теодорович (44 р.), Кіріак Антонов (30 р., Погребище), Кириней Григорович (32 р., Зеленц, Польща), Іоанн Симеонов (32 р., Гусятин), Барсоновій Іоаннович (42 р., Окопи), Мелхіседек Симеонов (32 р., Садгора, Буковина), Іоїл Левицький (34 р., Серафинці) і Теофілакт Єсінський (40 р., Галич). Серед монахів найстаршим за віком були ієромонахи Феронтей Серкович (72 р.), Теофан Левський і Гаврило Назаркевич (по 70 р.)³⁶. Географія місць, з яких походили монахи, свідчить про міжнародний характер Великого Скиту.

У монастиря була своя печатка. Вона мала овальну форму розміром 25x30 мм. У верхній частині зображено невеликий трикутник з маленьким хрестом у середині – символом Всевидячого Ока в сьйві променів, а під ним три великі букви МВС, накладені одна на одну. Відтиски робили на розплавленому сургучі червоного кольору. Один з них у доброму стані зберігається в теці "Манявський Скит" А.Шнайдера в державному архіві на Вавелі в Кракові³⁷.

Таким чином, історія Скиту Манявського становить значну наукову цікавість для вітчизняних і закордонних дослідників, яким вдалося висвітлити основні етапи й напрями його діяльності. Нові аспекти в історії Великого Скиту розкрито в дослідженнях останніх років. Однак сьогодні вивчення минулого Манявського Скиту є далеко не завершеним і потребує проведення подальшого всестороннього дослідження.

1. Wagilewicz J. Monastyr Skit w Maniawie / J. Wagilewicz. – Lwów, 1848.
2. Житіє Іова // Зоря Галицкая яко Альбум. – Львовь, 1860. – С. 225–251.
3. "Завіт духовний" ігумена Феодосія // Акты относящиеся к истории Южнозападной Росии. – Львовь, 1868. – С. 56–92.
4. "Устав – Регула" ігумена Феодосія // Акты относящиеся к истории Южнозападной Росии. – Львовь, 1868. – С. 92–96.
5. Петрушевич А. Сводная Галицко-русская летопись съ 1600 по 1700 год / А. Петрушевич // Литературный сборник, издаваемый Галицко-рускою Матицею. – Львовь, 1874. – С. 57, 130, 226, 326.
6. Коссак М. Шематизм провинции св. Спасителя чина св. Василия Великого въ Галиции, уложеный по капитуль отбувшойся въ монастирь св. Онуфрейском во Львовь дня 24 и 25 липця 1866 и короткій поглядъ на монастири и на монашество руське, от заведєня на

- Руси вѣри Христовой аж по нынѣшное время / М. Коссак. – Во Львовѣ, 1867. – С. 146, 166–167, 171.
7. Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (Опыт церковно-исторического исследования) / С. Голубев. – К., 1883. – Т. 1. – С. 218–225.
 8. Зборник Грамот Скитських : у 4 ч. / збір. Ю. Целевичем. – Львів, 1887; Целевич Ю. Історія Скиту Манявського / Ю. Целевич. – Львів, 1887.
 9. Франко І. Літературно-критичні праці (1886–1889) / І. Франко. – К., 1980. – Т. 27. – С. 321–325; 1981. – Т. 30. – С. 11–13, 134–135, 170–174, 181–189, 192; 1984. – Т. 41. – С. 56, 57, 111, 238.
 10. Драган М. Скит Манявський і Богородчанський іконостас / М. Драган, В. Пещанський, І. Свенціцький. – Львів, 1926.
 11. Копистянський А. Скит Манявський / А. Копистянський. – Перемишль, 1927.
 12. Fisher W. Skit maniawski, jego przeszłość i pamiątki / W. Fisher // Ziemia. – 1929. – Т. 14, № 8. – С. 118–122.
 13. Лукань Р. Василіанські монастирі в Станіславівській єпархії / Р. Лукань. – Львів, 1935.
 14. Пастернак Я. Проблема консервації руїн Скиту / Ярослав Пастернак // Діло. – 1937. – 7 січня.
 15. Галасливий С. Про галицькі монастирські устави / С. Галасливий // Лавра. – 1999. – № 10. – С. 47–48.
 16. Скрипник І. Нариси історії Скиту Манявського / І. Скрипник. – Богородчани, 1996; Легенда про гетьмана. – Івано-Франківськ, 1997.
 17. Миронюк І. Скит Манявський / Іван Миронюк, Мечислав Фіглевський. – Івано-Франківськ, 2008.
 18. Senyk S. Maniava Skete. Ukrainian Monastic Writings of the Seventeenth Century / S. Senyk. – Cistercian Kalamazoo ; Spencer ; Coalwille, 2001.
 19. Ieromonah Dosoftei Dijmăresku. Două manuscrise de la schitul mare (Maniava) aflate la mănăstirea Putna // Analele Putnei. – 2008. – IV, № 1. – P. 205–228.
 20. Скрипник І. Легенда про гетьмана / І. Скрипник. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 61.
 21. Томенчук Б. Городища і замки Галицької Гуцульщини : матеріали дослідження 2006–2010 рр. / Богдан Томенчук, Микола Кугутяк // Галичина. – 2010. – № 17. – С. 39.
 22. Коваль І. Поширення культу Бориса і Гліба в Галицько-Волинській Русі XI–XIII ст. / Ігор Коваль // Галичина. – 2010. – № 17. – С. 100–107.
 23. Вагилевич І. Монастир Скит у Маняві / Іван Вагилевич. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 11.
 24. Франко І. Іван Вишенський і його твори / Іван Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко. – К., 1981. – Т. 30 : Літературно-критичні праці (1895–1897). – С. 181–182, 192–193.
 25. Петрушевич А. Сводная Галицко-русская летопись съ 1600 по 1700 годъ / Антін Петрушевич // Литературный сборник, издаваемый Галицко-рускою Матицею. – Львовъ, 1874. – С. 43–44.
 26. Мейендорф И. О византийском исихазме и его роли в культурном и историческом развитии Восточной Европы в XIV в. / И. Мейендорф // Труды Отдела древнерусской литературы. – Л., 1974. – Т. 29. – С. 294.
 27. Енциклопедія історії України. – К., 2005. – Т. 3. – С. 537.
 28. Мейендорф И. Указ. соч. – С. 293.
 29. Франко І. Іван Вишенський і його твори / Іван Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко. – К., 1981. – Т. 30 : Літературно-критичні праці (1895–1897). – С. 182.
 30. Senyk S. Maniava Skete. Ukrainian Monastic Writings of the Seventeenth Century / S. Senyk. – Cistercian Kalamazoo ; Spencer ; Coalwille, 2001. – P. 25.
 31. Ibidem. – P. 37.

32. Ieromonah Dosoftei Dijmăresku. Două manuscrise de la schitul mare (Maniava) aflate la mănăsterea Putna // Analele Putnei. – 2008. – IV, № 1. – P. 205–208.
33. Ibidem. – P. 211–212.
34. Ibidem. – P. 212.
35. Ibidem.
36. Archiwum Państwowe w Krakowie, T. S, sygn. 1462, k. 51–57.
37. Ibidem. – K. 9.

Mykola Kuhutyak
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Manyava Skyt: consisting and research prospect

The basic stages of study of Manyava Skyt history are exposed in the article. A ponderable contribution of I.Franko, Yu.Celevych, I.Svencitskiy, Y.Pasternak, B.Voznitskiy and others to its research is marked. Archaeological and historical researches of Large Skyt in the last years are analyzed, as a result of which it was succeeded to find out the skyts on the mountains of Voznesinka and Skyt, new lists of "Life of Iov" and "Zavit spiritual" of Feodosiy, other important documents.

Key words: *Skyt of Manyava, Iov Knyagynytskiy, Feodosiy, "Zavit spiritual", "Regula", Skytyk, Voznesinka.*